

Kristen opdragelse i dag

- foredrag på KPIs konference den 16.10.99

Af pæd. konsulent Carsten Hjorth Pedersen
16.10.99

Hvad gør en opdragelse til en kristen opdragelse? Hvad skal vi blande Gud ind i? Hvad er åndeliggørelse og måske endda åndelig tvang? Forskelle og ligheder mellem det velopdragne barn og det helliggjorte barn. Forskelle og ligheder mellem kristen opdragelse og "almindelig sund og god opdragelse". Hvad er væsentligt at vægte i den kristne opdragelse i lys af vores aktuelle kirkelige og samfundsmæssige situation? Forkyndelsens betydning for opdragelsen.

Det er mange og store sager, der er til behandling her, så for at få lidt samling på foredraget vil jeg centrere det om spørgsmålet: Hvad er forskellen på det helliggjorte og det velopdragne barn? Dette spørgsmål er nemlig både interessant, vanskeligt og eksemplarisk for emnet.

Der er forskel på børn og voksne!

Det drejer sig om kristen opdragelse. Alene sammenstillingen af de to ord er der sprængstof i. Det med at blive og være kristen er jo Åndens gerning. Det med at opdrage er menneskers gerning. Og er de to ord "helliggørelse" og "velopdragenhed" ikke også som ild og vand? Jo, fra en side set; men fra en anden side set har de utrolig meget med hinanden af gøre.

Nu er det for det første vigtigt at slå fast, at vi her taler om børn. For mig har en af opdagelserne ved at arbejde med dette emne været, at der er forskel på børn og voksne. Dette er en elementær og vigtigt, men desværre ofte overset pointe - også i forbindelse med forholdet mellem helliggørelse og velopdragenhed. Det helliggjorte barn er nemlig langt mere afhængigt af opdragelse end den helliggjorte voksne.

Lad mig derfor indledningsvis sige nogle ord om visse forskelle på børn og voksne.

Vi kan ikke uden videre overføre spilleregler og adfærd, der gælder for voksne og blandt voksne til børn. Der er kort sagt væsentlige gradforskelle mellem børn og voksne. Der er ikke nogen kvalitativ forskel mellem børn og voksne. Der findes ikke to slags mennesker: børn og voksne. Men der er væsentlige gradforskelle.

Lad mig give et eksempel, som har med emnet at gøre. Min yngste datter på 8 år var på besøg hos to veninder. De to piger havde kommet meget i vores hjem og i vores børneklub. Nu kom de tre piger til at tale om kristendom på deres niveau, og de to veninder sagde: I er ligesom mere kristne hjemme hos jer, for I beder mere og synger bordvers. Er der nu sandt, hvad de to piger siger her? Set med voksne briller: nej! - Vores kristne tro er jo et tillidsforhold til Jesus Kristus og ikke et spørgsmål om kristelige vaner, siger vi. Men set med barnets briller naturligvis: ja! - Hvad i al verden skulle barnet bedømme sagen på, hvis ikke noget ydre? Og hvem har egentlig mest ret?

Bibelen er fuld af tale om troens yderside. Er det os voksne, der ensidigt gør troen til noget åndeligt og usynligt og glemmer, at troen også har fysisk form som liturgi, bøn, lovsang, bekendelse og diakoni? Det er sandt, at troen både har en inderside og en yderside. Men ingen kan fortænke et barn (og for den sags skyld en voksne) i at kikke efter ydersiden.

Jeg mener også, at vi lidt for flittigt har overført farisæisme-problematikken fra voksen- til barneniveau. Jeg tror faktisk ikke, at denne problematik er nær så stor for en 8-årig, som for en 18-

eller 58-årig. Ganske enkelt fordi der ikke er nær så stor forskel på det indre og det ydre i personligheden hos et barn som hos en voksen. Barnet er mere umiddelbart. Det er jo også det, vi erfarer. Det mindreårige barn er som en åben bog - normalt i hvert fald. Børn kan ikke forstille sig på samme måde som voksne. Det er måske en af grundene til Jesu ord til de voksne om at blive som børn. Kommer vi op i puberteten og voksen-årene mener jeg, at farisæismens spøgelse er uhyggeligt farligt og nærværende.

Endvidere er børn mere styret af impuls end af refleksion. Det kan nogle af vi voksne godt lære lidt af, skønt det er et ulykkeligt kendetegn ved en barnagtig voksen (for mig er ordet "barnagtig" et negativt ord, mens ordet "barnlig" er positivt!), at vedkommende er overdrevent impulsstyret - ligesom barnet. Men det forhold, at barnet er mere impulsstyret, indebærer bl.a., at man ikke skal påføre det mindreårige barn nogle overvejelser fx om dets egne motiver til en evt. forkert handling, som det slet ikke er parat til. Det betyder også, at barnet er mere afhængigt af at blive vejledt. Det kan ikke reflektere sig frem til den rette gøren og laden.

Ydre-styring og indre-styring

Hermed er vi ved en anden væsentlig forskel mellem børn og voksne, nemlig at børn i højere grad er ydre-styrede, mens voksne i højere grad er indre-styrede. Derfor er det forræderi mod børn at overlade dem til indrestyring. Det er de endnu ikke rustet til; men det er det, hele opdragelsen sigter imod, at de bliver - og for øvrigt også det, en sund voksen selv-opdragelse sigter imod: At øve sig i indre-styring contra den ydre-styring, som er i lommen på andre mennesker. En sund indre-styring udelukker for øvrigt ikke Guds autoritet. Snarere tværtimod.

Dette indebærer fx, at det slet ikke behøver at blive noget rent ydre og påklistret for barnet at skulle rede sin seng eller skulle tiltale andre høfligt eller skulle være stille, når andre taler - sådan som det ville blive, hvis en voksen bød en anden voksen det. Vi kunne sige det på den måde, at barnets kamp mod synden er mere ydre-styret, mere (men selvfølgelig ikke 100%) afhængig af den voksnes vejledning og vejvisning og forbillede-effekt. Når en mor sender sin 6-årige søn til afkøling på værelset for at lære ham at tøjle sit hidsige temperament lidt bedre, så kan det godt være et led i drengens helliggørelse.

Sådan som Gud giver barnet mad, tøj, husly og omsorg gennem forældrene, sådan giver han vel også helligelse og vækst i barnets åndelige liv gennem forældrene samt disses stedfortrædere, skønt de er ufuldkomne og bestemt ikke Gud lig. - Vel kan Gud gøre undere og give både det ene og det andet til mennesker på overnaturlig vis. Men det normale er, at Gud også giver åndelige goder til barnet via andre mennesker, især forældre og andre ægte autoriteter.

En sidste forskel mellem børn og voksne: Den voksne har en eller anden grad - nogle har en meget høj grad - af myndighed over for børnene som noget konstitutionelt, hvilket må gøre os forsigtige med presse åndelige reaktioner frem hos børnene. Den voksne skal simpelthen passe på ikke at bruge sin mentale og fysiske overlegenhed til at presse barnet i troens verden. Det er der to gode grunde til: 1) Det er et overgreb mod et andet menneske. Barnet er jo ikke en hundehvalp, der skal dresseres eller en flaske, der skal proppes noget ned i. 2) Det giver bagslag at gøre det, for barnet reagerer ofte modsat senere. Det virker slet ikke at tvinge barnet på disse felter. Hvis barnet skal have mulighed for at tilslutte sig den voksnes livssyn og få samme tro som ham eller hende, så kan det kun ske i frihed.

Hvad er kristen opdragelse?

Kommet så langt vil vi forsøge os med et svar på spørgsmålet: Hvad er kristen opdragelse? Altså hvad er det, der gør en kristen opdragelse til noget specielt i forhold til opdragelse i almindelighed?

Det er ikke let at svare udtømmende på, men jeg vil forsøge mig med fire holdepunkter.

- a. Kristen opdragelse er båret af en kristen tilværelsesforståelse - som siger, at Gud er til, og han er blandet ind i alt på denne jord. En kristen opdragelse giver barnet en grundlæggende opfattelse af, at Gud - vores himmelske far - er der altid. Der findes ingen situationer, ingen aktiviteter, ikke et sekund, hvor han ikke er der. Han har skabt alt, lige fra tøjbamsen til solen. Han opretholder alt, så uden ham var der ingen farver, ingen glæde, ingen leg og ingen trøst. Og Gud ser alt. Han lever ved vores side i lyst og nød. Han ser også alle vore fejltrin. Han bliver vred, og han er nær med sin tilgivelse. - Her er den store forskel til almindelig humanistisk opdragelse. Gud findes. Du kommer fra Gud. Du opretholdes af ham. Du står til ansvar for ham. Det bliver også forskellen på det store diffuse: MAN BØR og så GUD SIGER.
- b. En kristen opdrager døber sit barn og oplærer det i den kristne tro. Dåben er om noget en handling, der kendetegner kristen opdragelse - selv om man strengt taget ikke kan indregne dåben i opdragelseskategorien. Men vi må nævne dåben som noget grundlæggende, når vi i dette foredrag taler om kristen opdragelse bredt forstået. Den oplæring (NB: ikke indlæring), som følger efter dåben, har i hvert fald i praksis adskilligt med opdragelse at gøre. Njal Skrunes viser i sin analyse af bibelsk oplæringstradition, at dåbsoplæringen hovedsagelig har to aspekter: 1. Barnet skal høre om Guds handlinger i historien, så det lærer, at sådan er Gud også i dag. 2. Barnet skal lære Guds vilje at kende, så det lærer at handle derefter. I bibelsk forstand har du ikke hørt og lært, før du har handlet - så det har i praksis meget med opdragelse at gøre. Oplæringen indebærer derfor også, at barnet møder en verbal forkyndelse af lov og evangelium, naturligvis tilpasset barnets alder og modenhed.
- c. En kristen opdragelse er kendetegnet ved en alment omsorgsaspekt, som ikke er specifikt kristeligt, fordi det også gælder opdragelse generelt. Dette aspekt er generelt begrundet i noget naturgivent qua skabelsen og dermed forudsat i hele Bibelens tale om forholdet mellem børn og voksne. Det er desuden gjort eksplicit i det dobbelte kærlighedsbud, som har adskilligt med opdragelse af gøre: Du skal elske din næste som dig selv. Det er et ord til alle opdragere om, at deres nærmeste næste er barnet. "Barnet som min næste" er et meget vigtigt perspektiv i kristen børneopdragelse.
- d. Opdragelsens indhold er almen givet ud fra omsorgsaspektet, men fastholdt og korrigeret af de tre store bibelske befalinger: Kulturbefalingen (1 Mos 1,26-31), tilbudsbefalingen (2 Mos 20,1-21) og missionsbefalingen (Matt 28,18-20). Selv i en pluralistisk dansk kultur er indholdet i opdragelsen til en vis grad fælles bestemt, bl.a. fordi kristendommen har levet i vores kultur i 1000 år. Tag fx den selvfølgeligelige ting, at der skal være en offentlig omsorg i landet, og at medmenneskers ejendom er ukrænkelig. Men indholdsmæssigt vil kristen opdragelse altid udgøre et korrektiv, som vi altså finder i de tre store befalinger, eller vi kunne tage det lille vers fra Fil 4,8: "Alt, hvad der er sandt, hvad der er

ædelt, hvad der er ret, hvad der er rent, hvad der er værd at elske, hvad der er værd at tale godt om, kort sagt: det gode og det rosværdige, det skal I lægge jer på sinde” - også i opdragelsen.

Vi kunne sige, at kristen opdragelse retter sig mod såvel det jordiske som det himmelske liv med Gud som hovedpersonen, mens almindelig opdragelse retter sig mod det jordiske liv alene med mennesket selv som hovedpersonen.

Hvad er forskellen på velopdragenhed og helliggørelse?

Ser vi på det historisk, så har en skelnen mellem velopdragenhed og helliggørelse nok ikke altid været lige tydelig. I nogle dele af søndagsskoletraditionen har målet snarere været den søde dreng eller pige end det helliggjorte barn. Visse dele af søndagsskolelitteratur afslører dette.

Ordet helliggørelse bruger vi om den gerning, Gud gør i og med den troende for at ligedanne ham eller hende med Kristus, hvilket ikke er en ophævelse af den troendes menneskelige natur. Snarere tværtimod, for helliggørelsen er en proces, hvor den troende mere og mere bliver det menneske, han er skabt til at være.

Så sandt et barn er troende, vil denne helliggørelse også ske i barnet. Selv et spædbarn kan jo eje troens liv. For dåben skaber ved Ord og Ånd troen i den lille. Troen er forankret i det inderste centrum i personligheden. Den kan leve bag en del ydre støj på senderen, tænk fx på sindssyge eller demente kristne, som kan være sandt troende, selv om de hverken kan sanse eller samle. Tilsvarende kan troen være fuldstændig borte, selv om overfladen ser pæn og kristelig ud. Barnets personlighedscentrum bliver i dåben sat i forbindelse med Gud, og derfra skaber Ånden rammerne for det senere bevidste trosliv, jf. Luk 1,15, hvor der står om Johannes Døberen, at han fyldtes af Ånden allerede som foster.

Det inderste og drivende i helliggørelsen er helt og aldeles skjult for den menneskelige analyse; og den troende selv, har ingen måleinstrumenter, der med sikkerhed kan afgøre, hvorledes den skrider frem. Men helliggørelsens konsekvenser finder altid sted i verden. Den finder sted i en interaktion mellem den troende, næsten, skaberværket og Gud. Men hvor helliggørelsen hos den voksne er en proces med stor indre styring, er den for barnet en proces med stor ydre styring. Derfor kan opdragelse og helliggørelse ikke adskilles. Barnets helliggørelsen er ganske enkelt voldsomt afhængigt af, hvilke påvirkninger og stimuli, barnet får - jf. betydningen af oplæringen efter dåben. Uden at vi kan lave matematik og forudsigelighed på det, så er der en sammenhæng mellem, hvor længe barnet bevares i dåbens nåde og så hvilken grad og karakter af kristen opdragelse, det får.

På den anden side må barnets helliggørelse aldrig sættes lig med dets opdragelse. Eftersom helliggørelsen er Helligåndens værk, så har vi ikke den sag i vores hånd. At hævde, at vi gennem opdragelse kan sikre barnets helliggørelse, ville være blasfemi og menneskelig overanstrengelse. De to ting hænger for øvrigt sammen: At mennesker hovmoder sig over for Gud - og at de bliver overanstrengt.

Barnets helliggørelsen sker altså ikke ved hjælp af opdragelsen, men heller ikke adskilt derfra.

Det helliggjorte menneske - og det må også gælde det helliggjorte barn på sit niveau - er altså ledet af Ånden, og Skriften lærer os, at Ånden blæser, hvorhen den vil. Der er derfor noget udefinerligt og u-ind-fangeligt over den, som er ledet af Ånden. Han har jo en genfødt natur som motor i sit sind, contra farisæeren, som blot har et umanerligt veludviklet overjeg, der styrer ham. For vi skal jo ikke glemme, at det naturlige menneske har et meget stort moralsk potentiale.

Nu er mit ærinde ikke at sige, at genfødte børn er mere frie og spontane, mens de velopdragne er mere stive og rigide. Det tror jeg ikke er tilfældet. For man kan godt opdrages til at være frie og spontane. Mit ærinde er at sige, at vi måske skulle holde lidt igen med den overdrevne fjernstyring af vore børn, som vi i vores kristelige emsighed nogle gange praktiserer og "blot" sætte børnene i forbindelse med nådens midler, hvorved Ånden kan gøre sin gerning med dem, så de får lov at blive Åndens originaler og ikke missionsfolkets kopier.

Det vil altså være sådan, at hvor en opdragelse, som er i pagt med Guds vilje, møder et genfødt barn, vil opdragelsen blive et led i barnets helliggørelse. Dog ikke som et stift matematisk system, for det afhænger så sandelig også af opdrageren - om han/hun er en model for barnet, eller om ord og liv skrider til hinanden.

Hvad betyder dette for praktisk omgang med børn?

Lad mig her prøve at nævne et par praktiske konsekvenser, som dette bør få for kristen børneopdragelse.

Vi må altid skelne mellem Guds autoritet og menneskers. Vi skal fx ikke bruge Gud som en menneskelig autoritetsforlænger. Altså, hvis ikke min egen autoritet slår til, så henter jeg Gud ind. Jeg har hørt om lejrledere, som ikke kunne få de unge i seng og derfor dagen efter samlede dem for bl.a. at sige til dem, at de havde syndet mod Gud ved ikke at adlyde dem. Det er formodentlig sandt nok, men frem for at true med, at de får med Gud at gøre, så burde det være tilstrækkeligt at true med, at de får med mig at gøre, hvis de ikke kører efter de fælles færdselsregler. At ulydighed mod mig muligvis også er ulydighed mod Gud, er ikke en sag, jeg skal rive børnene eller de unge i næsen. Det må de med deres egen samvittighed i mødet med de generelle formaninger muligvis komme til erkendelse af.

Jeg kan nemlig tage fejl. Derfor er det livsfarligt at sætte lighedstegn mellem min autoritet og Guds. Som om Gud altid er på min side. Det er noget af det, jeg er mest ængstelig for, at mit barn sidder tilbage med en uhyggelige og usandfærdige fornemmelse af, at Gud altid var på fars side. Far kunne altid få det vendt, så Gud stod bagved ham. Vi må ikke sidde der ved sengekanten og spille Gud: Nu skal din samvittighed reagere, og den skal reagere sådan og sådan. Hvis det bliver mig, der sætter skyldens spørgsmål, så får barnet jo strengt slet ikke med Gud at gøre, men blot en guddommeliggjort far, og så er der tale om åndeligt overgreb.

Ved familieandagten er det vigtigt at tale konkret om synden, fx misundelse, mobning og tyveri, og at Gud ser den slags. Børn forholder sig som sagt til det konkrete. I en situation, hvor barnet har forsyndet sig, vil jeg naturligvis også gøre barnet klart, at det er forkert at lyve eller stjæle eller bande, men jeg skal ikke gøre mig til herre over barnets samvittighedsreaktion og kræve, at det nu og her skal føle skyld over for Gud og skal bede ham om tilgivelse.

For mig er det en del af den ægte respekt for barnet, at det selv må markere dette behov for tilgivelse - og det gør det nogle gange blot ved sine bedende øjne eller sit kropssprog - og da må jeg selvfølgelig være til stede og villigt hjælpe det til at finde tilgivelsens kilde, fx ved at bede på barnets vegne. Men selv små børn har krav på at have nogle rum i sindet, hvor den voksne ikke maser sig ind, før man er inviteret. Barnets åndelige liv ligger så yderligt i dets person - sådan som alt andet ligger yderligt i barnets person. Pas på ikke at trampe ind i det!

For at undgå det åndelige overgreb på barnet, må vi, inden der er en konkret forseelse, generelt oplære barnet i, hvad Guds vilje er - også helt ned i hverdagsseksemplerne - for så den dag, hvor en konkret forseelse er på banen, ikke behøve at holde en gardinprædiken, men blot henvise til det, der

tidligere er sagt, hvis det overhovedet er nødvendigt. En fortælling eller en lignelse kan også nogle gange skabe den sunde distance, hvor barnet hører sig omtalt, men ikke føler sig udstillet eller intimideret. Vi skal også passe på den emsige spørgen og undersøgelse af barnets sjæleliv. ”Mener du ikke også, at vi kan stole på Bibelen?” eller ”Synes du ikke, det var en god fortælling om Abraham?” En emsig snagen i barnets sjæleliv er som at rive frø op af jorden for at se, om de vokser. Det bliver der ingen vækst af.

Paul Otto Brunstad siger, at børn skal eksponeres langsomt. Livet tager liv. Der er voksne, som ikke indretter sig efter dette og søger at forcere en både menneskelig og åndelig udvikling, som bliver til skade for barnet - ellers ender barnet som en film, der er overeksponeret og dermed bliver helt sort.

Evangelium i barnets liv

Det er afgørende for barnet, dersom det ikke blot skal være velopdraget, men først og fremmest helliggjort, at det møder en ægte forkyndelse af lov og evangelium. Min pointe er, at det ikke alene sker ved at høre en forkyndelse af lov og evangelium, men at det i højere grad end for voksne sker gennem barnets møde med voksne - deres krav og deres barmhjertighed. Hermed har jeg ikke sagt, at barnet sætter lighedstegn mellem forældre og Gud. Jeg siger heller ikke, at barnet bliver invalideret i sit Gudsforhold, fordi forældrene er fejlende og faldende, heldigvis. Men jeg siger, at barnet relativt set oplever mere af verden - også den åndelige verden - gennem/via voksne, mest som helt små, mindre og mindre som de vokser til.

Her må vi nøje hæfte os ved og gøre alvor af det i opdragelsen, at mennesker (også børn) genfødes og bevares ved evangeliet. Loven i sig selv har ikke genfødende og bevarende virkning. Det har bare evangeliet. Derfor er det så livsvigtigt for barnet at møde evangeliet - gennem ordets forkyndelse for børn, men også gennem møde med voksnes ubetingede kærlighed, dvs. barmhjertighed, overbærenhed, tålmodighed, omsorg, tilgivelse, fasthed, opmærksomhed, selvbeherskelse, venlighed, trofasthed, øjenkontakt og respekt. Kært barn har mange navne. Kærligheden er ingen undtagelse.

Her har jeg en bekymring, for børn - også i kristelige hjem og skoler - møder ofte flere løftede pegefingre og moralske formaninger end befriende evangelium fra alle de travle voksne. For når man har travlt som voksen og har lidt dårlig samvittighed over, at det ligger lidt småt med omsorgen, så kan man jo altid udstede nogle ordre, og derved forvisse sig om, at man er en god opdrager. Loviskhed og moralisme bliver svøben over barnets liv, når evangeliet mangler.

Tænk fx på hvad børn udsættes for af kampagner. I tidligere tiders opvækst på landet var der nogle få ting, et barn skulle være sig for: Mergelgraven, naboens tyr og fars vrede. I dag er vort samfund langt mere komplekst og dermed farligt for børn. De skal passe på i trafikken. De skal passe på med fyrværkeri til nytår. De skal passe på deres høreelse, så de ikke får tinitus af den musik, de hører. De skal passe på AIDS og andre kønssygdomme. De skal derfor huske prævention. De må ikke drikke for meget, og de skal passe på narkotika. De skal gå i sundt fodtøj og spise sund mad og huske at få deres motion. Og for hver fare er der en kampagne, som børn udsættes for i skolen og i TV og andre steder. Ufatteligt mange løftede pegefingre.

Lur mig om ikke det hænger sammen med en tilsvarende katastrofal mangel på evangelium. Her tænker jeg altså evangelium lidt bredt, som møde med kærligheden - den ubetingede kærlighed fra mennesker og Gud. Hvor kærligheden går ud, går moralismen ind. Den er et stykke på vej udtryk for de voksnes dårlige samvittighed, hvorved de mener at kunne fjernstyre de børn, som de omgås for lidt i kærlighedens umiddelbare relation.

Vi mener, at børn kun kan formanet bort fra det onde. Mens det vigtigste dog er, at elske dem bort fra det onde - gennem tålmodighed, overbærenhed og tilgivelse osv. Det er jo nøjagtigt sådan, Gud handler med os. Hans eneste middel i vores helliggørelse er jo ikke formaningerne og budene. Nej, vi erfarer det jo selv sådan, at når Guds kærlighed lyser os i møde, bliver Guds vilje noget nærliggende og let. Vi lærer nemlig i Skriften, at det stærkeste værn mod synden ikke er loven, men evangeliet: "Synden skal ikke være herre over jer, for I er ikke under loven, men under nåden." (Rom 6,14) - Eller det er måske her, hunden ligger begravet!? - At vi voksne selv lever så svagt i evangeliet og derfor ikke har syn for barnets behov for evangeliet.

Jeg har dog det håb, at der en dag sker det samme for mine af og til hadefulde, misundelige og selvoptagne børn, som skete for mig, at da jeg med alderen så mine forældres tålmodighed og hvad de dog må have båret over med hos mig, så følte jeg trang til at ændre livsstil. Kærlighedens lange arm er virkelig lang.

Men ypperligst af alt er dog den evangeliske børneprædiken, som river os ud af al menneskelig ufuldkommenhed og lukt ind for den kærlige Guds ansigt. Han som af kærlighed til alle børn selv blev et barn og bar alle vore brist og al vores skyld. Han, som er FAR I HIMLEN, om så alle fædre og mødre svigter, skal børnene møde i forkyndelsen, så de sættes fri i glæde og tryghed.

Så det med kristen børneopdragelse er måske enkelt!? Det drejer sig "blot" om at holde barnet til nådens midler og opdrage det efter sund fornuft og Guds bud - i ubetinget kærlighed.

Dertil give Gud os sin velsignelse og frimodighed!

Denne artikel var bragt på KPI's hjemmeside: www.kpi.dk